

Nilgün Arısan Eralp¹
AB Çalışmaları Merkezi Direktörü

TÜRKİYE-AVRUPA BİRLİĞİ İLİŞKİLERİNİN GELECEĞİ

Ne zaman Türkiye ile Avrupa Birliği (AB) arasında bir temas haberi çıksa veya yöneticiler üyelik hedefinin stratejik niteliğine atıfta bulursa hala bu ilişki ile ilgilenenler ve/veya Türkiye'nin geleceği açısından AB ile ilişkilerin önemli olduğunu düşünenler heyecanlanıyor. Artık Türkiye'nin bir AB üyesi olmasının önünü açacak katılım sürecinin yeniden başlamasına dair kimsede inanç kalmasa da, hiç değilse bir iş birliği sürecinin önü açılır diye düşünülüyor.

Bu durumun en son örneği Cumhurbaşkanı Tayyip Erdoğan'ın kasım ayı başında Fransa Cumhurbaşkanı Emmanuel Macron'a hitaben AB'nin Türkiye'nin stratejik önceliği olduğunu vurgulaması ve katılım sürecinin tekrar canlandırılmasına yönelik beklentisini belirtmesi oldu. Sayın Erdoğan ayrıca aynı tarihte Budapeşte'de, Avrupa Siyasi Topluluğu Beşinci Zirvesi Genel Oturumu'nda konuşurken *"Mevcut jeopolitik konjonktürde üyelik perspektifimizin güçlendirilmesinin, hem Avrupa'nın hem yakın coğrafyamızın yararına olacağı açıktır. Türkiye olarak, AB ile ilişkilerimizin sağlıklı bir zeminde ilerletilmesi için diyalog ve iş birliğine hazırız"*² şeklinde açıklamalarda bulundu.

Konu ile ilgilenen resmi kurum ve sivil toplum kuruluşları, AB ile ilişkileri en azından iş birliği zemininde canlandıracağını düşündükleri birtakım reform önerileri hazırlayarak karar alıcılara sunmak için hazırlıklara giriştiler.

Benzer bir heyecan Dışişleri Bakanı Hakan Fidan'ın 29 Ağustos'ta Brüksel'de düzenlenen AB Dışişleri Bakanları gayri resmi toplantısına katılması için, AB Dışişleri Yüksek temsilcisi Josep Borrell tarafından yapılan daveti kabul etmesi sonrasında da yaşanmıştı. Toplantının önemli olarak

¹ <https://www.tepav.org.tr/tr/ekibimiz/s/1155>

² <https://gazeteoksijen.com/turkiye/erdogan-turkiyenin-ab-katilim-surecinin-yillardir-engellenmesinin-izahi-yoktur-227567>

Bu çalışmada ifade edilen bulgular, yorumlar, sonuçlar, öneriler ve görüşler tamamen yazarına aittir. TEPAV'ın resmi görüşü değildir. © TEPAV, aksi belirtilmedikçe her hakkı saklıdır.

algılanmasının nedeni Sayın Fidan tarafından temsil edilen Türkiye'nin beş yıldan sonra ilk kez AB Dışişleri bakanlarının gayri resmi toplantısına katılarak bir diyalog tesis etmesi olasılığının ortaya çıkması idi. Bu toplantıdan Türkiye'nin beklentilerine yönelik somut bir sonuç çıkmaması üzerine heyecan sönerken Rusya makamları tarafından Türkiye'nin BRICS'e başvurduğu açıklandı. Hatta Sayın Fidan, eylül ayı ortalarında katıldığı bir canlı yayında "Türkiye Avrupa Birliği'ne (AB) tam üye olarak kabul edilseydi BRICS arayışında olmazdı" ifadelerini kullandı.³

Taraflar arasında iş birliği mümkün mü?

Bu satırların yazarı maalesef Türkiye ile AB arasında artık – en azından kısa vadede- sağlıklı bir iş birliğinin bile mümkün olmadığını düşünüyor. Bunun en önemli nedeni de taraflar arasındaki karşılıklı güvensizlik.

Türkiye'nin uygulamaya çalıştığı "özerk dış politika" kapsamında Çin ve Rusya'ya yaklaşması, Şangay İşbirliği Örgütü'ne duyduğu ilgi ve BRICS başvurusu, Norveç ve İsveç'in NATO üyeliğinin gecikmesindeki rolü ile birleştirildiğinde AB'de güvensizlik yarattı. Demokrasi, hukukun üstünlüğü ve insan hakları konusundaki gerileme, bu güvensizliği perçinledi. AB'nin de özellikle Doğu Akdeniz'de dayanışma ilkesi arkasına sığınarak sürdürdüğü yanlı tutum, gümrük birliği modernizasyon müzakerelerinin başlamasını Kıbrıs sorununun çözümüne bağlaması ve vize kolaylaştırma sürecinin bir türlü başlamaması Türkiye'nin de Birliğe güven duymasını engellemekte.

Karşılıklı güvensizliğin yanı sıra Türkiye, AB tarafından artık bir hasım ve "öteki" olarak algılanıyor. Her ne kadar bugünlerde koltuğunu Estonya'nın eski başbakanı Kaja Kallas'a bırakmış olsa da geçtiğimiz dönem AB'nin Dışişleri yüksek temsilcisi sıfatını taşıyan ve Dışişleri Bakanı Hakan Fidan'ı Brüksel'e davet eden Josep Borrell'in ağustosta İspanya'da "AB Nereye Gidiyor?" konulu toplantıda yaptığı açıklamalar da bu kanıyı güçlendiriyor. BORRELL, "*Kuzey Afrika'da artan Rus ve Türk etkisinin AB'nin bölgede öngördüğü 'Akdeniz düzenini' rayından çıkardığını*" ifade etmiştir. BORRELL'e göre Libya'da eskiden - farklı politikalar da uygulasalar- İtalya ve Fransa varken artık Avrupalı kalmamış, sadece Türkler ve Ruslar bulunmaktaymış.

BORELL'in de yazarları arasında bulunduğu ve geçen yılın kasım ayında yayımlanan, ancak AB liderleri tarafından bir türlü gündeme alınmayan "*Türkiye ile AB ilişkileri için Yol Haritası Taslağı*"nda yer alan "*Doğu Akdeniz'de Türkiye'nin de içinde yer alacağı çok taraflı bir konferans düzenlenmesi*" fikri anlaşılıyor ki tamamen rafa kaldırılmış ve ülkemiz artık AB tarafından bir rakip olarak algılanmaya başlanmış.

AB'nin bu koşullarda Türkiye ile iş birliğini geliştirmeye çok niyetli olmadığını anlamak için 17 Nisan 2024 tarihindeki AB zirvesinin sonuçlarına bakmakta da fayda var: AB liderleri BORRELL'in söz konusu "yol haritası"nı ele almalarının beklendiği bu toplantıda Kıbrıs sorununun çözümüne yönelik görüşmelere başlanmasını ve bu görüşmelerde ilerleme kaydedilmesini Türkiye ile iş birliğinin geliştirilmesi için önkoşul olarak öne sürmüşlerdir.

Oysa herkes biliyor ki yakın tarihte Kıbrıs sorununun çözümüne yönelik en kapsamlı barış planı (Annan Planı) ve çözüme yönelik müzakere süreci (Crans Montana süreci), Türkiye ve Kıbrıslı Türkler tarafından desteklenmiş, Kıbrıslı Rumlar tarafından da engellenmiştir. Türkiye şu anda Birleşmiş Milletler (BM) parametrelerine aykırı şekilde savunduğu iki devlet formülünü bu engeller sonrasında dile getirmeye başlamıştır.

³ <https://tr.euronews.com/2024/09/19/disisleri-bakani-fidan-turkiye-ab-uyeligine-kabul-edilse-brics-arayisinda-olmazdi>

Bütün bunlar AB'nin Türkiye'yi artık bir “*hasım*” ve “*ötekî*” olarak algıladığını açıkça gösteriyor. Bu bakış açısı Türkiye ve AB'nin etrafındaki bölgenin Rusya-Ukrayna ve Gazze savaşı nedeniyle bir ateş çemberine dönüştüğü, Amerika Birleşik Devletleri'nde (ABD) başa geleceği kesinleşen ikinci bir Trump yönetiminin başta transatlantik ilişkilerin kötüleşmesinin, ABD'nin NATO'dan ve Avrupa savunmasından uzaklaşmasının beklendiği ve AB'nin savunma alanında iş birliğini savunma sanayi altyapısı alanı da dahil olmak üzere güçlendirmeye çalıştığı bugünlerde bile AB'nin Türkiye ile savunma alanında yapısal bir iş birliği yapmaya yönelik bir girişimde bulunmamasının arkasındaki en önemli etken. Bu yaklaşım, ülkenin bir AB savunma iş birliği girişimi olan ve üçüncü ülkelerin katılımına da açık bulunan Kalıcı Yapılandırılmış İşbirliği PESCO'dan (Permanent Structured Co-operation) dışlanmasına da açıklık getiriyor.

Kaçınılmaz olarak akla gelen soru, 'Bu durumda ne yapılabilir?' oluyor. Bizce yapılması gereken, Türkiye'nin bir yandan dünyada ve bölgesinde saygınlığını yeniden kazanması için demokrasi, hukukun üstünlüğü, insan hakları ve kurallara dayalı bir ekonomi politikası konusunda ciddi adımlar atarken, bir yandan da NATO ve Batı ile genel olarak, AB ile ise özel olarak sağlıklı bir iş birliğini sürdürmeye çalışmasıdır. Aynı zamanda, dünyada ve bölgesinde iş birliklerini çeşitlendirmek için de adımlar atılması gerekmektedir. Bu bağlamda, Kıbrıs sorununun çözümü için Kıbrıslı Türklerin siyasi eşitliğini, görüşmelerin bir takvime bağlanmasını ve Rumlar tekrar engel çıkarırlarsa Kıbrıslı Türklere uygulanan tüm izolasyonların kaldırılması önkoşulu ile BM parametreleri çerçevesinde bir çözümün esas alındığı, ancak bir miktar esneklik içerecek görüşmelere son bir kez evet denilmesi önemlidir. İki devlet konusunda ısrar etmek sadece Kıbrıslı Rumların işine yaramaktadır.

Bütün bunlar bilgiye ve deneyime dayalı kurumsal bir iç ve dış politika uygulanmasına bağlıdır. Ayrıca AB'ye özellikle Gazze Savaşı ve göç krizi karşısında benimsediğini öne sürdüğü evrensel değerlerden gittikçe uzaklaştığı da hatırlatılmalıdır. Tabii bu konuda inandırıcı ve etkili olunabilmesi için de öncelikle Türkiye bu değerlere sahip çıkmalıdır.